

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS: DEFINITION AND STRUCTURE

У статті порушено проблему іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, проаналізовано думки різних учених щодо цього феномена, дано визначення досліджуваного поняття. Автором описано структурні складники іншомовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: комунікативна компетентність, іншомовна комунікативна компетентність, майбутні вчителі початкової школи, складники іншомовної комунікативної компетентності.

В статті затронута проблема іноязычної коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы, проанализованы точки зрения различных ученых на этот феномен, дано определение исследуемого понятия. Автором описано структурные составляющие иноязычной коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, иноязычная коммуникативная компетентность, будущие учителя начальной школы, составляющие иноязычной коммуникативной компетентности.

The article deals with the problem of foreign language communicative competence of future primary school teachers, the thoughts of different scholars on this phenomenon are analysed. The author describes the structural components of a foreign language communicative competence. The complexity and versatility of primary school teachers' activity at the present stage imposes special requirements on their professionalism, envisages a high level of personal development of a teacher who should have profound knowledge, multifaceted skills and competencies in various fields. Therefore, an important direction of modern pedagogical science is the search for means that will provide the process of forming the personality of a primary school teacher,

who will be the representative of humanistic values, spiritual and moral qualities and a high pedagogical culture, who can orient in modern innovative processes of the theory and practice using foreign language. The analysis of this problem shows that the concept of foreign communication competence does not have a unified interpretation, and the component composition of this phenomenon also varies depending on what emphasis is placed on the attention of different scientists, but after analysing the work of famous scientists we propose to dwell on such definition of this concept. In our opinion, the foreign language communicative competence of a future primary school teacher is a dynamic, integrated personal and professional combination of knowledge, abilities, skills, the ways of thinking, views, values, other personal qualities, which determines the ability of a person to successfully socialize, carry out professional and further training activities in a foreign language in accordance with the tasks of foreign language communication situations in a variety of socially determined situations, taking into account the linguistic and social rules that are observed by native speakers and implemented in the psychological and operational readiness of an individual to perform a successful, productive and effective activity using the means of a foreign language or in a foreign language culture and provides an opportunity for effective interaction, both in terms of professional needs, and for self-education and self-development of a teacher's personality. The phenomenon under investigation consists of such components: discourse, linguistic, speech (communicative), sociocultural, strategic, paralinguistic, socio-psychological. It should be noted that, mastering a foreign language communicative competence, it is important not to lose its own identity, formed in the native socio-cultural space.

Key words: communicative competence, foreign language communicative competence, future primary school teachers, components of foreign language communicative competence.

УДК 378

Пінчук І.О.,

канд. пед. наук, докторант,
доцент кафедри теорії і методики
початкової освіти
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми. Окреслюючи в найбільш узагальненому вигляді основні загальноцивілізаційні тенденції, що утверджуються в ХХІ столітті, визначаючи шляхи модернізації національної освіти, В.Г. Кремінь наголошував на необхідності переходу від кваліфікації до компетентності, яка дозволяє людині «знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, що уможливорює діяльність освіченої особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці» [6].

Соціально-економічна ситуація, що склалася сьогодні, розкриває перед майбутніми спеціалістами нові можливості самореалізації, яка може здійснюватися не тільки через спілкування із зарубіжними колегами та партнерами, але й через здійснення професійної діяльності в умовах іншомовного суспільства. У період упровадження

компетентнісного підходу, розвитку міжнародної освітньої та професійної мобільності особливого значення набуває іншомовна компетентність учителя початкової школи. Тому необхідно спрямовувати навчальну діяльність майбутніх учителів початкових класів на формування здібностей реалізації професійної діяльності та формування іншомовної професійної компетентності. Навчання іноземної мови майбутніх фахівців має розглядатись крізь призму подальшої професійної діяльності. Важливим завданням навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є формування спеціалізованої компетентності у сферах професійного та ситуативного спілкування – іншомовної комунікативної компетентності, що сприяє оволодінню новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела.

Складність і багатогранність діяльності початкової школи на сучасному етапі ставить особливі вимоги до професіоналізму вчителя початкових класів, передбачає високий рівень особистісного розвитку педагога, який мусить мати глибокі знання, багатогранні уміння й компетентності в різних галузях. Тому важливим напрямом сучасної педагогічної науки є пошук засобів, що забезпечать процес становлення особистості педагога, який буде носієм гуманістичних цінностей, духовно-моральних якостей і високої педагогічної культури, який уміє орієнтуватися в сучасних інноваційних процесах теорії і практики початкової ланки освіти [13].

Сучасні нормативні матеріали орієнтують учителів початкових класів на формування в учнів певного рівня іншомовної комунікативної компетентності, тобто здатності спілкуватися іноземною мовою на міжкультурному рівні. У початковій школі (1–4 класи загальноосвітньої школи) мають бути закладені основи іншомовної комунікативної компетентності, необхідні й достатні для подальшого розвитку в курсі вивчення іноземної мови в середній школі. Закласти такі основи має вчитель іноземної мови початкових класів. Отже, студенти – майбутні вчителі іноземних мов початкової школи – мають володіти технологіями формування кожного виду іншомовної комунікативної компетентності у молодших школярів. Тобто студенти мають набути певного рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності, достатнього для успішного формування в молодших школярів усіх видів іншомовної комунікативної компетентності як на уроках, так і в позакласній роботі з іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність поняття іншомовної комунікативної компетентності вивчалася багатьма як зарубіжними, так і українськими вченими. Вагомий внесок у розвиток іншомовної комунікативної компетентності майбутнього вчителя зробили І. Бім, Л. Биркун, Р. Джонсон, І. Зимня, Г. Китайгородська, Ю. Пасов, В. Сафонова, Д. Хаймс тощо. Наукові розвідки О. Нечипорук, Г. Абрамович, А. Петрової, Л. Дягілевої, Н. Сури та ін. присвячено професійно спрямованим проблемам іншомовної комунікативної компетентності. Детальніше питання компонентного складу іншомовної комунікативної компетентності досліджували О. Измайлова, О. Коваленко, С. Козак, Н. Макоєд, О. Петрова та інші науковці.

Виділення не виділених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на інтенсивні різнопланові дослідження, результати розробок не забезпечують розкриття поняття іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти через відсутність єдиного тлумачення, теоретичної та практичної бази, яка б сприяла формуванню

належного рівня зазначеної компетентності у здійсненні професійно-педагогічної іншомовної комунікації для забезпечення вимог нового Державного стандарту початкової загальної освіти.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз поняття «іншомовна комунікативна компетентність» у сучасній науково-педагогічній літературі, його обґрунтування, виокремлення та розкриття сутності її основних компонентів та структурних складників у майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтерес до проблеми іншомовної комунікативної компетентності виник ще в середині ХХ століття. Багато як зарубіжних, так і вітчизняних учених вивчали досліджуване поняття, проте серед дослідників немає одностайності щодо його визначення.

Автори визначають цей термін як знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст якої охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власне комунікативні надбання [2]; знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [12]; знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [14]; сформованість у студентів практичних навичок усного та писемного мовлення, слухання, розуміння, читання; вміння застосовувати ці навички для вирішення комунікативних завдань [7; с.13]. інтегральна особистісно-професійна якість людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується у готовності на певній основі до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій (Н. Ізорія); складне інтегративне ціле, яке забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації (В. Теніщева).

С. Савіньон визначала комунікативну компетентність як здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетентність має пристосуватися до прийому обширної інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому вона робить акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності й бажання комуніканта йти на ризик висловлювати

свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення. На її думку, важливу роль в іншомовній комунікації відіграють невербальні засоби (жести, міміка, інтонація), а лінгвістична правильність може розглядатися як один із компонентів іншомовного комунікативного обміну [14].

Іншомовна комунікативна компетентність – це особливість особистості, яка характеризується обсягом і характером засвоєних знань, умінь, навичок іноземної мови, що формується у процесі моделювання іншомовної професійної діяльності [1, с. 3].

Колектив авторів лінгвістичного університету під редакцією С.Ю. Ніколаєвої розглядають поняття іншомовної комунікативної компетентності як здатність успішно вирішувати завдання взаємодії і взаєморозуміння з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм і культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування. [8, с. 36].

Подальші дослідження здійснювалися у напрямі розширення, уточнення поняття «іншомовна комунікативна компетентність», а також його структурування. У різних моделях іншомовної комунікативної компетентності розглядаються різні її складники.

Заслужують на увагу праці М. Кенела і М. Свейна, які в моделі іншомовної комунікативної компетентності виокремлюють чотири компоненти-компетенції: *граматичну* – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень; *соціолінгвістичну* – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо); *дискурсивну* – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби; *стратегічну* – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби за умов загрози зриву комунікації у разі «недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів» [15]. Сучасні дослідники підкреслюють, що саме ця модель іншомовної комунікативної компетентності мала неабиякий вплив на подальші наукові дослідження проблеми.

Однак Л. Бахман пропонує зовсім іншу модель іншомовної комунікативної компетентності, до складу якої входять такі компоненти: мовний; стратегічний; психофізіологічні механізми.

Д. Хаймс виділив лінгвістичний (правила мови), соціально-лінгвістичний (правила діалектного мов-

лення), дискурсивний (правила побудови смислового висловлювання) і стратегічний (правила підтримання контакту із співрозмовником) складники досліджуваного поняття. Також досліджуються тематичний, організаційний, прагматичний, соціокультурний, соціальний та інші компоненти іншомовної комунікативної компетентності.

Іншомовна комунікативна компетентність – це інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру і є взаємодією і взаємопроникненням лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетентностей, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалістові ефективно здійснювати іншомовну, а тому міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію [9, с. 3].

Науковець та дослідник змістовних питань із комунікативної компетентності Н.Б. Завиниченко виділяє такі компоненти іншомовної комунікативної компетентності, як *гностичний* – система знань про сутність та особливості спілкування взагалі та професійного зокрема, знання про стилі іншомовного спілкування, загальнокультурна компетентність, яка дозволяє вловити, зрозуміти приховані змісти, асоціації співрозмовника; *комунікативний* – комунікативні вміння, які дозволяють установлювати контакт зі співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії із суб'єктом іншомовної комунікації, культура мовлення; *експресивні* уміння, перцептивно-рефлексивні уміння, які забезпечують можливість пізнання внутрішнього світу партнера спілкування та розуміння самого себе; *емоційний* – гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати в особистісні, діалогічні взаємини, розвинуті емпатія та рефлексія, високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; *позитивна Я-концепція* та *психоемоційний стан* [3, с. 47].

Науковець Н.А. Сура стверджує: «Іншомовна професійно орієнтована комунікація – процес, у межах якого забезпечується потенційна здатність комунікантів реалізувати обмін інформацією іноземною мовою, а також самостійно здійснювати пошук, накопичення й розширення обсягу професійно значущих знань у процесі природного іншомовного професійно орієнтованого спілкування із зарубіжними фахівцями. Комунікативна компетентність є особливим видом професійної компетенції, яка визначається як готовність та здібність до оволодіння предметними, науковими знаннями в професійному спілкуванні» [11, с. 190].

Вітчизняна дослідниця С.В. Козак виділяє чотири структурних компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, соціокультурний, стратегічний, професійний. О.П. Петрова вважає правомірним виділити такі складники, як мовний, мовленнєвий, лінгвосоціокультурний, паралінгвістичний.

Щодо визначення структури іншомовної комунікативної компетентності, то дослідники виділяють такі складники:

1) дискурсивна компетентність – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне усне або письмове повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різноманітні синтаксичні та семантичні засоби;

2) соціолінгвістична компетентність – здатність розуміти і продукувати словосполучення та речення з такою формою та таким значенням, які відповідають певному соціолінгвістичному контексту іншомовної комунікації;

3) стратегічна компетентність – здатність ефективно брати участь у іншомовній комунікації, обираючи для цього правильну стратегію дискурсу, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації;

4) лінгвістична компетентність – здатність розуміти та продукувати вивчені або аналогічні їм висловлювання, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлювання іншомовного середовища [9, с. 191].

Аналіз цієї проблеми свідчить про те, що поняття іншомовної комунікативної компетентності не має єдиного тлумачення. Покомпонентний склад цього феномена теж різниться залежно від того, на чому акцентується увага різних учених. Проаналізувавши доробки відомих науковців, пропонуємо зупинитися на такому визначенні цього поняття.

На нашу думку, іншомовна комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкової школи – динамічна, інтегрована особистісно-професійна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність особи іноземною мовою згідно із завданнями ситуацій іншомовного спілкування в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях із врахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови і реалізується у психологічній та технічно-операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії як за умов професійної потреби, так і для самоосвіти й саморозвитку особистості педагога. Досліджуваний нами феномен охоплює такі складники: дискурсивний, (мовний), мовленевий (комунікативний), лінгвосоціокультурний, стратегічний, паралінгвістичний, соціо-психологічний. Необхідно зазначити, що, оволодіваючи іншомовною комунікативною компетентністю, важливо не втратити свою власну ідентичність, сформовану в рідному соціокультурному просторі.

Висновки. Таким чином, аналіз дослідження проблеми іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів дає можливість визначити стан розробленості зазначеного феномена в педагогічній теорії. Нами було розглянуто погляди різних учених на сутність поняття іншомовної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, подано власне визначення цього феномена, його структуру. Подальшого вивчення потребує проблема процесу формування іншомовної комунікативної компетентності студентів факультетів початкової освіти закладів вищої освіти та розроблення навчально-методичного забезпечення цього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барышникова С.Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. Саратов. 2005. 24 с.
2. Бідюк Н.М. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя філолога: зміст та структура. *Збірник наукових праць третьої Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи»*.
3. Завіниченко Н.Б. Особливості розвитку комунікативної компетентності майбутнього практичного психолога системи освіти: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 216 с.
4. Ізмайлова О.А. Формування іншомовної компетентності як структурного компонента комунікативної культури студентів мовних ВНЗ. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти*. Випуск 17. 2010. С. 66–72.
5. Козак С.В. Формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців морського флоту. Автореф. дис.... канд. пед. наук. Одеса. 2001. С. 10
6. Кремінський В.Г. Філософія освіти ХХІ століття. Урядовий портал від 22.06.03. URL: <http://www.kmti.gov.ua>.
7. Мегалова І.А. Новейшие информационные и коммуникационные технологии формирования иноязычной компетенции в российских и зарубежных вузах (сравнительный анализ). Автореф. дисс. ... канд. пед. Наук. Саратов, 2000. С. 13.
8. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. Класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / за заг. ред С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
9. Нечипорук О.В. Іншомовна компетентність як передумова професійного розвитку педагога. *Педагогічний пошук Наукові публікації*. № 2 (82). 2014. С. 16–18.
10. Петрова А.П. Педагогические основы формирования иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции в неязыковом вузе. Автореф. дисс.... канд. пед. Наук. Якутск. 1999. С. 7.

11. Сура Н.А. Іншомовна професійна компетентність: головні принципи та компоненти процесу навчання професійно орієнтованого спілкування. *Вісник Луганськ. держ. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка*. 2003. № 4 (60). С. 190–192.

12. Тинкалюк О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2008. Вип 24. С. 53–63.

13. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія]. Київ: Преса України, 2003. 320 с.

14. Чиханцова О. Роль іншомовної професійної комунікаційної компетенції під час оволодіння фахом у ВНЗ. *Освіта регіону. Політологія і психологія комунікації*. № 4. 2016 р. URL: <http://social-science.com.ua/article/695>

15. Canal M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Richards J. and Schmidt R., (eds.) *Language and Communication*. London: Longman, 1983. P. 2–27.

16. Hymes D. On Communicative Competence // C.J. Brumfit and Johnson (eds). *The Communicative Approach to Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 1979. P. 5–27.